

Iekļaušana un iekļaušanās: vienlīdzība dažādībā

Dr.paed. Liesma Ose

Mācību atbalsta un iekļaujošās izglītības departamenta

Projekta vadības un īstenošanas nodaļas

projekta eksperte

VALSTS IZGLĪTĪBAS ATTĪSTĪBAS AĢENTŪRA

ESF+ projekts Nr. 4.2.31./1/24/I/001

*Šodienas
motto*

Sadarbība

beznosacījuma cieņa

atbalsts

---

*Līdzīgs visiem cilvēkiem,
piederīgs grupai pēc kādas
pazīmes, unikāls: kas tas ir?*

- Skolēns
- Skolotājs
- Ikviens no mums

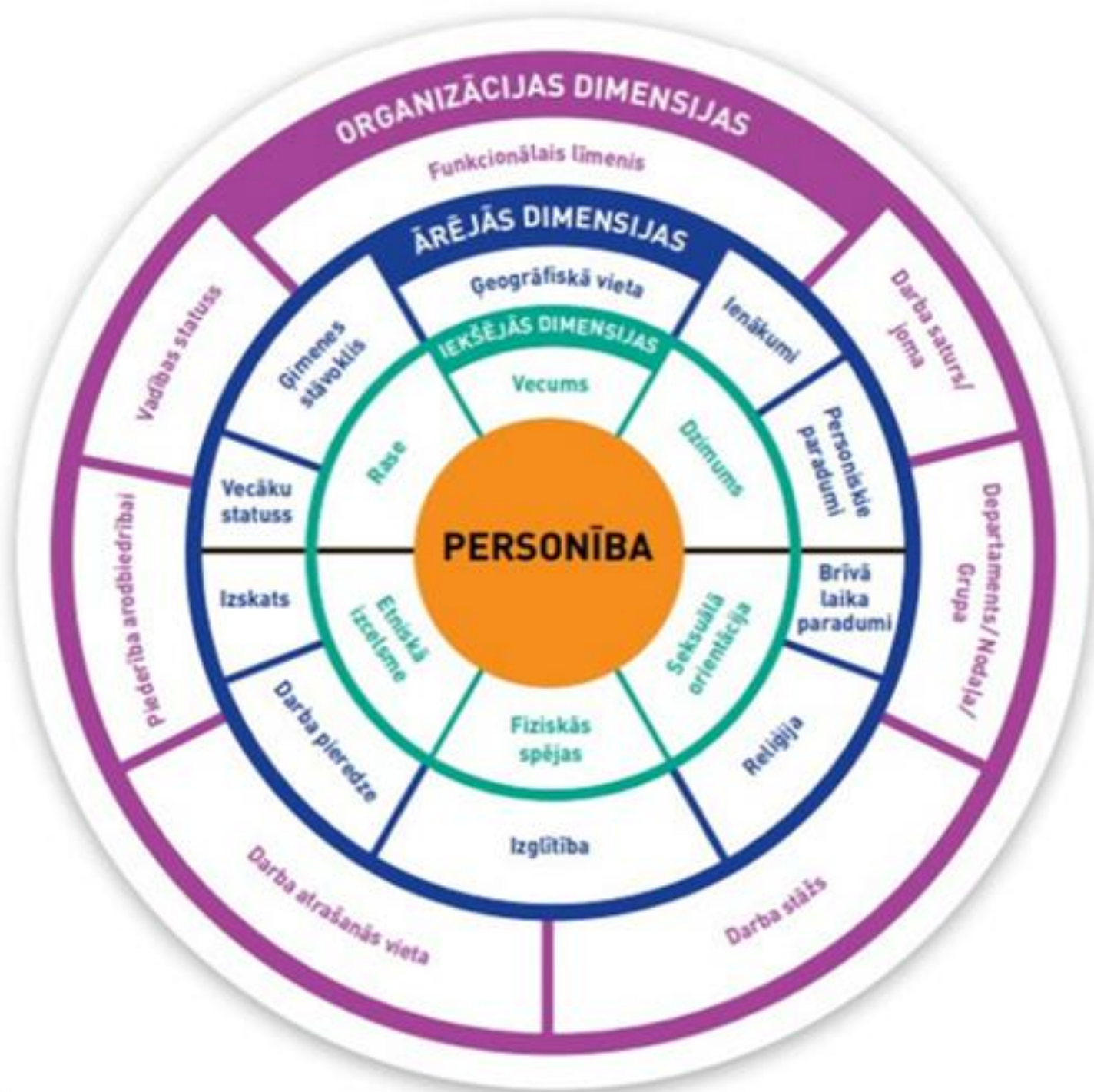
Cilvēku dažādība

Dažādība ir jebkuras cilvēku grupas katra indivīda vērtību, attieksmju, kultūrā balstītu uzskatu, ticības, etniskās piederības, seksuālās orientācijas, dzimumidentitātes, prasmju, zināšanu un dzīves pieredzes atšķirības.

European Institute for Gender Equality (EIGE),
2018

Četru dimensiju dažādības modelis (Gardenswartz & Rowe, 1994)

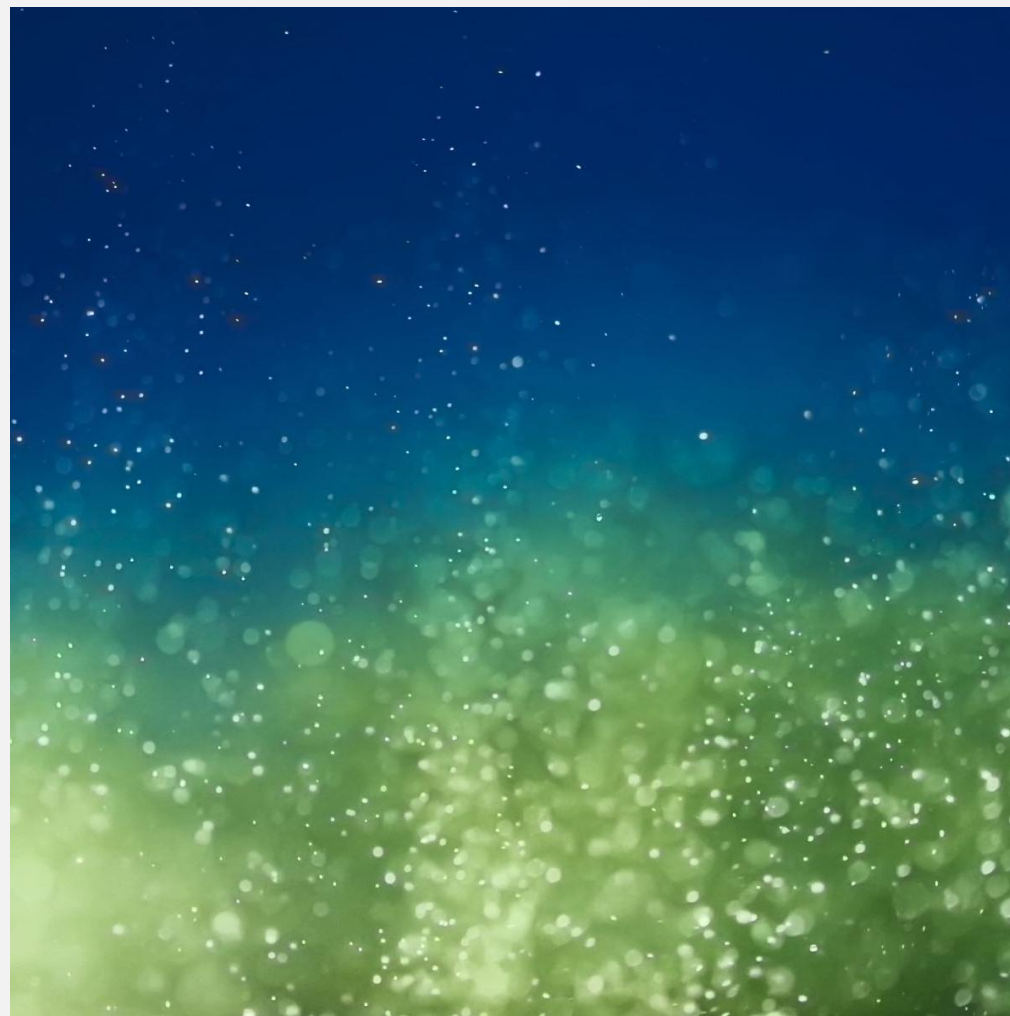
Maijs ES: Dažādības mēnesis

2025.gada tēma: garīgās
(mentālās) veselības un
labbūtības veicināšana

---

*Ko jūs paši un jūsu kolēģi
darāt šajā jomā?*

ASV pētnieks **Džejs Šraivers** (Schriver, 2004, 2018) aicina sekot pamatnostādņēm, kurās uzrunāta cilvēku dažādība profesionālā vidē:

- Pasaules uzskats un priekšstati par cilvēka dabu tieši ietekmē profesionālo praksi.
- Pasaules uzskats un priekšstati par cilvēka dabu ietekmē uzvedību ikdienā.
- Mūsu darbs nav atdalīts no mūsu dzīves.
- Mūsu dzīve nav atdalīta no to cilvēku dzīvēm, ar kuriem kopā mēs dzīvojam vai ar kuriem saskaramies darbā un ikdienā.
- Bieži vien mēs konstatējam, ka cilvēki dažādā veidā atšķiras viens no otra. Mums jāciena šīs atšķirības un jāmacās no tām. Mums ir dota iespēja uztvert atšķirības kā bagātinošas, pozitīvas, kā kopēju zināšanu, izaugsmes un izmaiņu avotu visiem saskarsmē iesaistītajiem.
- Pieņemumus un priekšstatus par sevi un citiem lielā mērā nosaka mūsu individuālās un kolektīvās vēstures un kultūras.
- Pārmaiņas ir gan mūsu dzīves pastāvīga sastāvdaļa, gan to cilvēku dzīves sastāvdaļa, ar ko kopā mēs strādājam.

Ances stāsts

- *Ancei ir 12 gadi. Māte Vija audzina viņu viena, jo tēvs Harijs pirms pieciem gadiem devas peļņā uz Īriju un tā arī nav atgriezies. Ancei bieži ir jāpieskata savi jaunākie brāļi un jāgatavo ēst. Viņa ir tikai 140 cm gara un sver 42 kg.*
- *Viņai ir greizas kājas, pēdas ir vērstas uz iekšpusi un tas bieži izraisa klupšanu, par ko viņu apsmej klasesbiedri. Ancei būtu jāmacās 6.klasē, bet viņa ir 5.klasē, jo divus gadus pavadīja 1.klasē. Sekmes viduvējas, īpaši grūti nākas matemātika. Viņai ir grūti nosēdēt stundās, uz skolotājas jautājumiem atbild “es nezinu”, “es to nevaru.” Bieži sūdzas par nenoteiktām sāpēm.*
- *Ance skolas laukumā izvēlas spēlēt ar jaunākiem bērniem. Klasē viņai draugu nav. **Bet kad kāds ierauga Ances zīmējumus, viņu pārsteidz meitenes krāsu izjūta un fantastiskie tēli...***

Traucēklis iekļaušanai – DISKRIMINĀCIJA

Vienlīdzība!

Vienlīdzības princips nozīmē, ka vienādos faktiskajos un tiesiskajos apstākļos izturēšanās ir jābūt vienādei, savukārt atšķirīgos apstākļos izturēšanās ir jābūt atšķirīgai. Ja pret personām, kas atrodas līdzīgā situācijā, izturas atšķirīgi (parasti - mazāk labvēlīgi) bez objektīva un saprātīga pamata, un vienīgais iemesls atšķirīgai attieksmei ir personas piederība kādai konkrētai grupai, tad šādu situāciju sauc par **diskrimināciju**.

~~Diskriminācija~~

Diskriminācijas aizliegumu Eiropas valstīs nosaka: Eiropas Savienības Pamattiesību hartas 21. pants un Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 14. pants. **Diskriminācijas aizlieguma mērķis ir nepieļaut nevienlīdzīgu attieksmi, ja tā balstās uz kādu aizliegtu kritēriju.**

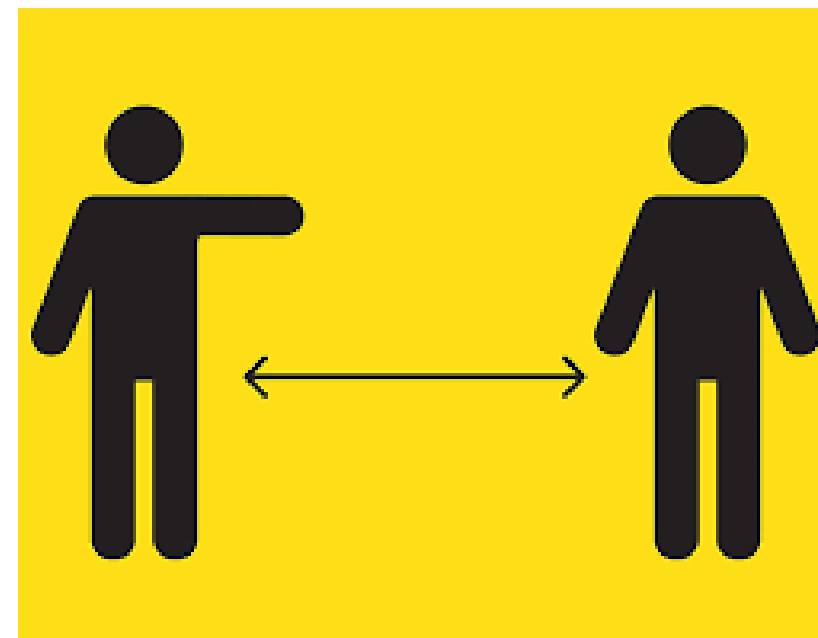
- **Aizliegtie kritēriji:** • rase un ādas krāsa • tautība, etniskā izcelsme • valoda • dzimšana un izcelsme • dzimums • vecums • invaliditāte • ģenētiskās īpašības • seksuālā orientācija • reliģiskā pārliecība • politiskā un cita pārliecība • pasaules uzskats • partijas piederība • sociālais stāvoklis un sociālā izcelsme • dienesta stāvoklis • materiālais stāvoklis, un citi līdzīgi apstākļi.

Diskriminācija kā sociāla atstumšana Latvijā

2023.gadā speciālā **Eiobarometra** aptaujā vairāk nekā puse respondentu norāda, ka viņu valstī ir plaši izplatīta diskriminācija, kuras pamati ir **piederība romu tautībai** (65%), **tumša ādas krāsa** (61%), (60%), **netradicionāla dzimuma identitāte** (transpersona, 57%) vai **netradicionāla seksuālā orientācija** (54%). Aptuveni katrs piektais (21%) aptaujātais norāda, ka pēdējo 12 mēnešu laikā personīgi juties diskriminēts vai aizskarts.

2022.gada Labklājības ministrijas pētījumā konstatēts, ka **Latvijā** diskriminācijas pamati ir **piederība romu tautībai, vecums, seksuālā orientācija un invaliditāte**. Visbiežāk ar diskrimināciju cilvēki saskaras publiskās vietās, izglītības iestādēs, darba vidē vai meklējot darbu (Labklājības ministrija 2022).

Citā 2022.gadā veiktā pētījumā par diskrimināciju darba vidē respondenti norāda, ka ar diskriminējošu attieksmi saskārušies **veselības stāvokļa (t.sk. invaliditātes)** dēļ (20%), **rases, tautības, etniskās piederības** dēļ (16%), kā arī **dzimuma** dēļ (15%) (Kantar 2022).

Ļvainojamības pazīmes /piederības grupām	Etniskā/lingvistiskā minoritāte	Bēglis/patvēruma meklētājs	LGBTIQ+ persona	Reliģiskas minoritātes pārstāvis
Nabadzība	X	X	?	?
Invaliditāte/smaga hroniska slimība	?	?	?	X
Vardarbības upuris	X	X	X	?
Mācīšanās grūtības	X	X	?	X
Konflikti vai citas problēmas ģimenē, tuvinieka nāve	?	X	X	?
Neefektīvas un neiekļaujošas mācību metodes skolā	X	X	X	X

Pirmais solis: iespēju
nevienlīdzībai likt
pretim izpratni,
atbalstu un jaunu
iespēju

Kultūrkompetenci

- Atzīt un novērtēt kultūras ziņā atšķirīgu cilvēku vērtības, uzskatus un paradumus, kā arī **raudzīties uz cilvēkiem no viņu kultūras perspektīvas, nevis no sava skatu punkta.**
- **Jāapzinās savi stereotipi, aizspriedumi un jāattīsta spēja mainīt savus uzskatus, pieņēmumus, atbrīvojoties no visu veidu ksenofobiskajiem diskursiem** (piemērs – darba vidē nepieļaut aizspriedumu apspriešanu un nejaukus jokus par kādas etniskās piederības cilvēkiem).
- Domāt elastīgi un neuzskatīt savu domāšanas un uzvedības veidu kā vienīgo pareizo.

Rīks kultūrkompetences attīstībai - D.W.Sue daudzdimensionālais modelis

Universālajā līmenī visi cilvēki ir līdzīgi – viņiem ir līdzīga fizioloģija, viņi apzinās sevi, spēj izmantot simbolus un līdzīgi pauž pārdzīvojumus, piemēram, mīlestību, dusmas un skumjas.

Grupās līmenī visi indivīdi zināmā mērā ir tādi paši kā citi indivīdi (grupas ietvaros) – katrs cilvēks ir dzimis un audzis noteikta uzskatu, vērtību un sociālās pieredzes kopuma ietekmēs (īpaši ģimenē un skolā), un viņa paša pieredze ir veidojusies noteiktās referentās grupas “apvāršņa” ietvaros.

Grupu piederības mainīgajiem raksturīgā **dinamika, plūstamība un izmaiņas** indivīda dzīves laikā laikā, piemēram, spēju ierobežojumu rašanās nelaimes gadījuma rezultātā, vecāka laulības ar ārzemnieku un dzīves vietas maiņa, reliģisku uzskatu maiņa utt.

Dzimums	Spēju ierobežojumi/invaliditāte
Sociālekonomiskais statuss (SES)	Kultūra
Vecums	Reliģiskā/konfesionālā piederība
Ģeogrāfiskās atrašanās vietas	Ģimenes stāvoklis
Etniskā piederība	Seksuālā orientācija

Sjū (2001) daudzdimensionālais modelis: grupas

Sjū (2001) daudzdimensionālais modelis

- **Individuālajā līmenī** visi indivīdi savā ziņā atšķiras no citiem – katram cilvēkam ir unikāls ģenētisks vēstījums/kods un dzīves pieredzes kopums, kas viņu atšķir no visiem pārējiem.
- Sjū modelī redzams, ka katram cilvēkam ir kopīgas īpašības ar visiem citiem cilvēkiem, jo viņš piedzīvo dzīves cikla pārejas (bērnība, jaunība, briedums, vecums), viņam ir apziņa un emocijas.
- Otrkārt, visi ir vairāku dažādu referenču grupu jeb mainīgo piederības nesēji; konkrētās piederības ietekmē gan viņu uzskatus, gan to, kā citi tos vērtē.

Kultūrkompetence
īstenojama
praksē, ja kritiski
izvērtē

lekļaušanas prasmju attīstība skolēnos

- **lekļaušana ir pamatvajadzība**, kas nodrošina līdzdalības iespējas (Kolbe 2020)
- **lekļaušanas prasmes** ir emocionālās, sociālās, starpkultūru izpratnes un saziņas, garīgās prasmes, kognitīvās spējas, resursi, kas ļauj **uztvert, radīt un piedzīvot** iekļaujošus procesus.

Iekļaušanas prasmju sistēma (Kolbe, 2023)

Uz sevi vērstas

Iekļaujoša apzinātība (mindfulness)

Savu domu un izjūtu attiecībā uz iekļaujošiem procesiem skolā un dzīves vidē atpazīšana, kontrole un apzināšanās

Spēja atpazīt savas domas, jūtas un stiprās puses un zināt, kā tās ietekmē uzvedību

Uzmanība pret sevi un citiem

Ētiska lēmumu pieņemšana

Atbildības uzņemšanās par lēmumiem un uzvedību

Iekļaujošu rīcības stratēģiju un kritiskās domāšanas attīstīšana

Uz citiem vērstas

• Informētība par iekļaušanu

- Empātija un līdzjūtība
- Zināšanas par savām un citu tiesībām
- Līdzību un atšķirību starp indivīdiem un grupām apzināšanās
- Spēja uztvert un saprast citu cilvēku, arī kultūras piederības ziņā atšķirīgu cilvēku, viedokli

Sadzīvošana un rīcība dažādības vidē

Attieksme un prasmes, lai bez nosodījuma vai pozitīvi izturētos pret savu vai citu "citādību".

Spēja sadzīvot ar savu un citu "citādību" un spēju to novērtēt, kā arī pieņemt mērķtiecīgus lēmumus, kas mazina nelabvēlīgo stāvokli vai skaidri norāda uz nepieciešamību pēc palīdzības.

Uz sevi vērstas

Iekļaujoša pašregulācija

Emociju un uzvedības kontroles iemaņas

Pašapliecināšanās

Izslēdzošu un stresa pilnu situāciju pārvarēšana

Vajadzības pēc palīdzības formulēšana

Palīdzības saņemšana

Uz citiem vērstas

Iekļaujošu attiecību veidošana un uzturēšana

Pozitīvu attiecību veidošana un uzturēšana ar ikvienu, arī bērniem sociālās atstumtības riska apstākļos

Iekļaujoša mijiedarbība

Uzklausīšana un sarunu vešana

Konstruktīva konfliktu risināšana

Iekļaujoši kompetenti skolēni (Kolbe, 2023)

Iekļaujoši kompetenti skolēni spēj atpazīt un formulēt savas sociālās un emocionālās vajadzības, kā arī citu cilvēku vajadzības.

Viņi izmanto savas spējas, lai piedzīvotu taisnīgu līdzdalību dažādās vidēs un sniegtu vai saņemtu palīdzību mijiedarbībā ar citiem cilvēkiem.

Kā palīdzēt Ancei iekļauties un labāk mācīties?

[illegible]

Paldies par uzmanību un iesaisti!

Vēres

- European Union Agency for Fundamental Rights and Council of Europe (FRA). (2018). Handbook on European non-discrimination law, 2018 edition. Luxembourg: Publications Office of the European Union
- Gardenswartz, L., Rowe, A. (1994). Diverse teams at work: capitalizing on the power of diversity. Chicago, Irwin
- Kolbe, Simon; Hagsbacher, Stefanie (2023): Inklusive Kompetenzen als Grundlage für das Wohlbefinden und die soziale Einbindung von Kindern und Jugendlichen in der Schule : Teilergebnisse einer empirischen Untersuchung. In: Neue Akzente: Zeitschrift des ADHS Deutschland e.V. 124 (1:2), S. 13–18.
- Labklājības ministrija (2022). Sabiedriskās domas aptauja par sabiedrības izpratni par diskriminācijas aspektiem. Iegūts no: <https://www.lm.gov.lv/lv/sabiedriskas-domas-aptauja-par-sabiedribas-izpratni-par-diskriminacijas-aspektiem-28122022>
- Labklājības ministrija (2023). Sociālais darbs daudzveidīgā sabiedrībā. Iegūts no: <https://www.lm.gov.lv/lv/media/22686/download?attachment>
- Laird, S. E. (2008). Anti-Oppressive Social Work. A guide for developing cultural competence. London: SAGE Publications Ltd
- Special Eurobarometer (2023). Discrimination in the European Union. Iegūts no: <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2972>
- Sue, D.W. (2001). Multidimensional facets of cultural competence. The Counselling Psychologist 29(6), pp. 790–821
- Thompson, N. (2006). Anti-Discriminatory Practice. Basingstoke: Palgrave Macmillan